

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai

2021-12-06 Nr. 984

El.p. rastine@tm.lt

DĖL ĮSTATYMŲ PROJEKTŲ DERINIMO

Lietuvos advokatūra, susipažinusi su gautais derinti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – LR CK) 1.65, 1.117, 3.51, 3.52, 3.53, 3.61, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.188, 5.7, 6.492 ir 6.493 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.54¹, 3.76¹ straipsniais įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymo Nr. XII-2111 13 ir 22 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 6, 28 ir 46 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo Nr. X-1809 8 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 27, 35, 80, 82, 86, 115, 162², 199, 284, 350, 515, 577, 582 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo Nr. XIII-2221 29 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) Nr. VIII-1029 35, 38 ir 105 straipsnių pakeitimo įstatymo projektais (toliau – Įstatymų projektai), pastebi, kad šis Įstatymų projektų paketas, iš esmės apima dar 2020 m. pradžioje Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos rengtus LR CK pakeitimo projektus, kuriais, įvardinama, jog siekiant sumažinti didelį nacionalinių teismų darbo krūvį, siūlyta perduoti su santuokos nutraukimu susijusias funkcijas notarams. Įvertinus naujus Įstatymų projektus, matyti, kad dalis Lietuvos advokatūros išsakytų pasiūlymų konkrečių nuostatų atžvilgiu buvo išgirsti, tačiau bendrąja prasme siūloma teisinio reguliavimo reforma, kuria būtų atsisakoma jau 20 metų taikomo teisinio reguliavimo, kelia rimtų abejonių dėl tokio ženklaus pokyčio būtinumo, pagrįstumo ir galimų neigiamų pasekmių. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos advokatūra žemiau teikia savo pastabas ir pasiūlymus.

Dėl LR CK 1.65, 1.117, 3.51, 3.52, 3.53, 3.61, 3.66, 3.67, 3.73, 3.77, 3.79, 3.85, 3.103, 3.140, 3.144, 3.188, 5.7, 6.492 ir 6.493 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.54¹, 3.76¹ straipsniais įstatymo projekto

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja įvairius reikalavimus įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams, *inter alia*, kad turi būti užtikrinami teisinės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, o teisinis reguliavimas turi būti

santykiškai stabilus¹. Vadovaujantis šiuo aiškinimu, pažymėtina, kad siūlomi LR CK pakeitimai turi būti tikslingi, visapusiškai argumentuoti bei pagrindžiantys būtinybę keisti ilgametį teisinį reguliavimą nesukeliant neigiamų pasekmių. Teikiamu projektu būtų grįžtama prie iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusio Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekse (35–38 str.) nustatyto reguliavimo, kai buvo taikoma dviguba santuokos nutraukimo procedūra – vienais atvejais santuoka būdavo nutraukiama teisme, o kitais civilinės metrikacijos įstaigoje (jeigu nutraukti santuoką sutikdavo abu sutuoktiniai, neturintys nepilnamečių vaikų, taip pat jeigu tarp sutuoktinių nebūdavo ginčo dėl turto padalijimo arba dėl išlaikymo mokėjimo sutuoktiniui). Visgi tokia sistema dėl savo ydingumo buvo panaikinta bei priimta santuokos nutraukimo tik teisme tvarka. Lietuvos advokatūros nuomone, abejotina ar Lietuvos teismų krūvio problema yra pakankama priežastis keisti šiuo metu įtvirtintą teisinį reguliavimą ir ar, priėmus norimas pataisas, bus pasiektas Įstatymų projektų tikslas realiai sumažinti teismų darbo apimtį. Ypatingai svarbu pažymėti, jog tokiame ženkliame pokyčiui nėra atliktas teisinio poveikio vertinimas, naudos ir kaštų analizė.

Dėl LR CK papildymo 3.54¹, 3.76¹ straipsniais

Naujai siūlomais LR CK straipsniais siekiama įtvirtinti galimybę santuoką sutuoktinių bendru sutikimu nutraukti notarine tvarka, kai egzistuoja sutuoktinių bendru sutikimu santuokos nutraukimo teisme sąlygos (LR CK 3.51 str. 1 d. ir 2 d.) ir sutuoktiniai taip pat daugiau nei metus netvarko bendro ūkio, negyvena santuokinio gyvenimo ir neturi nepilnamečių vaikų. Taip pat, LR CK pakeitimo projektu siekiama įtvirtinti galimybę notarine tvarka patvirtinti gyvenimą skyriumi, jei sutuoktiniai neturi nepilnamečių vaikų. Manytina, kad svarbu atkreipti dėmesį į keletą su tokiu reguliavimu susijusių aspektų.

Kaštų optimizavimas

Įstatymų projektų aiškinamajame rašte nurodoma, kad už sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių, taip pat sutarties dėl gyvenimo skyrium ir jų pakeitimų patvirtinimą bus imamas notarinis atlyginimas, kurį tvirtins Teisingumo ministras, atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 19¹ straipsnyje nurodytus notarų atlyginimo dydžių (įkainių) nustatymo kriterijus ir suderinęs su finansų ministru. Kartu atkreipiamas dėmesys, kad santuokos nutraukimą abiejų sutuoktinių bendru sutikimu perkėlus iš teismų pas notarų, skyrybų procesas bus mažiau formalizuotas, paprastesnis, lankstesnis, todėl atitinkamai galimai mažės teisinio atstovavimo šioje srityje poreikis, o tai, taip pat gerokai mažesni nei advokatų ar kitų šias paslaugas teikiančių asmenų sandorių projektų rengimo, teisinių konsultacijų notariniai įkainiai sukurs prielaidas atpiginti skyrybų procesą. Vertinant šiuos teiginius pažymėtina, kad pagal LR CPK 83 straipsnio 1 dalies 12 punktą, sutuoktiniams už santuokos nutraukimą sutartimi dėl santuokos nutraukimo pasekmių žyminis mokestis nėra mokamas, o tai reiškia, kad siūlomu pakeitimu būtų didinamos asmenų patiriamos išlaidos. Svarbu ir tai, kad šiuo metu notaras dėl jam Lietuvos Respublikos notariato įstatymu priskirtų įgaliojimų, lotyniškojo notariato veiklos principų ir funkcijų, ir notaro neprieinamumo prie teismo bylų

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

registro negali atlikti teismo funkcijų, įskaitant ir aktyvų dalyvavimą skyrybų ar gyvenimo skyriumi nustatymo procese, jis negali patikrinti aplinkybių, kurios patvirtintų arba paneigtų ar sutuoktiniai veda bendrą ūkį, ar gyvena kartu ar atskirai, kreditorių buvimą, sutuoktinio pasidalintų turto dalių dydžio ir/ar pasiskirstyto išlaikymo pilnamečiui vaikui pagrįstumą, buvusių ar esamų kitų bylų būklės ir turinio. Notarui perdavus teismo funkcijas šis turės atlikti aktyvius veiksmus aiškinantis aplinkybes, įskaitant pareigą išsiaiškinti tikruosius sutuoktinių ketinimus, kompromisų motyvus, nustatyti sutuoktinio vienas kitam poveikio darymą, įvairų įrodymų rinkimą, imperatyvių įgalinimų, įpareigojimų, bendravimą su sutuoktiniais, aiškinantis svarbias aplinkybes, tam, kad būtų galima nustatyti, jog sutartis dėl santuokos nutraukimo nepažeidžia teismų nustatytos praktikos dalinant turtą ir nutraukiant santuoką, vieno iš sutuoktinių interesų, kreditorių interesus bei viešosios tvarkos. Atsižvelgiant į tai, kad teismai savo veikloje turi nemokamą prieigą prie daugelio reikalingų duomenų šaltinio, tikėtina, kad papildomos išlaidos, kurias patirs notaras atlikdamas aktyvius veiksmus, pavyzdžiui mokamai jungdamasis prie būtinų duomenų bazių, bus perkeltos į jį besikreipiantiems asmenims, o tai tikrai neatpigins skyrybų proceso.

Be to, akivaizdu, jog projektu daroma tiesioginė neigiama įtaka kliento ir advokato santykiams. Advokatas turi pareigą išsaugoti savo kliento paslaptį ir tik teismui pateikti dokumentai tampa vieši, o notaro padėjėjams rengiant projektus nėra taikoma klientų paslapties apsauga, todėl akivaizdu, jog projektas turi neigiamų ir neištaisomų padarinių ir pasekmių. Be to, teismas turi pareigą ir į proceso viešumą, tačiau nustačius būtinumą bylos medžiaga tampa nevieša, o tokių procesinių teisių ir pareigų neturi notaras. Taip pat aiškinamojo rašto motyvas, kad santuokų nutraukimas taps paprastesnis sąlygoja dažnesnį santuokos nutraukimo procesą, kas prieštarauja krikščioniškomis vertybėms. Teismas neretai tampa sutaikytoju, todėl greitinamas procesas nepadės išsaugoti santuokos.

Sutuoktinių interesų užtikrinimas

Kitas susijęs klausimas, ar santuokos nutraukimą abiejų sutuoktinių bendru sutikimu perkėlus iš teismų pas notarus bei, kaip teigia projekto rengėjai, supaprastinus procesą ir sumažinus teisinio atstovavimo šioje srityje poreikį ir tokiu būdu atpiginus skyrybų procesą, nebus sudaromos sąlygos piktnaudžiauti bei pažeisti vieno iš sutuoktinių teises. Lietuvos teisės praktikoje notarai neturi arbitro teisių ir įgalinimų, neatlieka tokios apimties vertinamųjų veiksmų, kaip teismas, kuris vadovaujasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (CK 1.5 str. 4 d.), vertina prieštaravimą ar neprieštaravimą viešajai tvarkai, viešajam interesui ir pan., sprendžia dėl vieno ar kitų asmenų interesų pažeidimo, ieško tų interesų balanso, įtikinėja šalis keisti apsisprendimą dėl santuokos nutraukimo ar turto padalinimo ir t.t. Kaip yra pažymėjęs, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „nors sutuoktinių sutartis dėl santuokos nutraukimo padarinių yra jų tarpusavio suderintos valios išraiška, reiškianti, kad nėra sutuoktinių ginčo, teismas, prieš tvirtindamas tokią sutartį, turi pareigą patikrinti, ar ši sutartis yra teisėta ir nepažeidžia kieno nors teisių“². Lietuvos Respublikos notariato įstatymo nuostatos (2 str. 1 d., 40 str. 1 d.) suponuoja, kad notaras tikrina sandorių, dokumentų

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014-03-19 nutartis c. b. Nr.3K-3-147/2014.

teisėtumą siaurąja prasme – patikrina, ar šie neprieštarauja įstatymams, jų reikalavimams. Įstatymo projekte, siekiant užtikrinti tinkamą šalių interesų užtikrinimą, LR CK 54¹ straipsnio 7 dalyje numatoma, kad „buvusio sutuoktinio reikalavimu teismas sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių gali pripažinti visiškai ar iš dalies negaliojančia, jeigu ji iš esmės pažeidžia sutuoktinių lygiateisiškumo principą ir vienam iš jų yra labai nepalanki, taip pat šio kodekso pirmojoje knygoje numatytais sandorių negaliojimo pagrindais. Toks reikalavimas gali būti pareikštas ne vėliau kaip per metus nuo sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių įsigaliojimo dienos.“ Manytina, kad tokia nuostata yra labiau teoriška, nei praktiška, kad spręstų problemas, susijusias su sutuoktinių lygiateisiškumo principo užtikrinimu. Pažymėtina, kad vieno ar abiejų sutuoktinių teisių žinių trūkumas, vieno sutuoktinio emocinė, finansinė ir kitokia priklausomybė nuo kito sutuoktinio, vieno iš jų bauginimas, gąsdinimas ar savo valios primetimas bei pasyvesnis notaro vaidmuo (lyginant su teismo aktyvumu pagal LR CPK) gali sudaryti prielaidas sudaryti ir / ar patvirtinti sutuoktinių lygiateisiškumą pažeidžiančias sutartis, kurių, kaip stipriai pažeidžiančių vieno iš sutuoktinių teises, teismai paprastai nepatvirtina. Svarbu ir tai, kad teismas turi įgalinimus paskirti valstybės garantuojamą pagalbą asmeniui, jeigu mato tam teisinį ir faktinį būtinumą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismo atsisakymas tvirtinti santuokos nutraukimo sutartį ir notaro atsisakymas tvirtinti sandorį turi kitas teises pasekmes, taip pat teisėjo bei notaro atsakomybė, autoritetas, netvirtinimo pasekmės šiuo atveju yra visiškai skirtingos. Notaro patvirtinto sandorio apskundimas pirmos instancijos teismui yra ilgesnis teisinis procesas nei teismo sprendimo apskundimas apeliacine tvarka ir tai daug didesnė teisinė ir finansinė našta ir neapibrėžtumas sutuoktiniams ar jų kreditoriams. Taip pat abejotina, ar buvęs sutuoktinis dėl jau minėtų teisių žinių trūkumo ir aukščiau apibūdintos emocinės būsenos sugebės ir ryšis kreiptis į teismą dėl sutarties pripažinimo negaliojančia, o jei tą padarys, tai po sutarties įsigaliojimo iki kreipimosi į teismą momento kitas sutuoktinis turės visas galimybes gautą turtą išvaistyti, perleisti kitiems asmenims ar kitaip paslėpti arba apsunkti įvairiais suvaržymais (pvz. Hipoteka), taip sudarydamas kliūtis jį ar jo dalį atgauti arba visai atimdamas realią galimybę tai padaryti.

Akivaizdu, kad dėl minėtų priežasčių sutuoktiniai ne visada turi (dažniausiai neturi) vienodai teisių žinių ir (dėl to) / arba – ir derybinės galios turintis dėl sutarties dėl teisių santuokos nutraukimo padarinių nuostatų. Priėmus siūlomus pakeitimus, galimai bus patvirtintos sutartys, pažeidžiančios vieno iš sutuoktinio interesus, kurias vėliau bus bandoma nuginkyti teisme, nes notarai skyrybų procese nebus aktyvūs kaip teismas. Be to, šalys nesirenka teisėjo, todėl laikoma, jog jis nėra pasirinktas kurio nors bylos dalyvio, o notarą šalys ar aktyvesnioji šalis visuomet renkasi pats ar pačios, todėl akivaizdu, jog pasirinktas notaras nebus suprantamas kaip nepriklausomas arbitras. Atsižvelgiant į pastarųjų problemų priežastis, manytina, kad jų būtų galima išvengti, jei sutuoktinių teises užtikrintų profesionalūs teisininkai skyrybų pas notarą procese, tačiau aiškinamajame rašte, atvirkščiai, akcentuojama, kad dėl paprastesnio ir mažiau formalaus proceso, profesionalių atstovų poreikis sumažės. Šiuo aspektu svarbu pabrėžti, kad dirbtinai ribojant teisę į advokatą, negarantavus besiskiriančių sutuoktinių interesų pusiausvyros užtikrinimo, padaugės bylų dėl notarų tvirtintų sandorių nuginkijimo ir tokiu būdu pagrindinis tikslas – sumažinti teismų darbo krūvį – nebus pasiektas. Be to, advokato kaip nepriklausomo patarėjo praktikoje yra įprasta pasiūlyti

priešingai šaliai pasikonsultuoti su kitu advokatu, jeigu priešinga šalis neturi advokato neturi, kas paprastai nedaroma pas notarą, dėl ko, gali padidėti klaidų bei apgaulės tikimybė.

Sutuoktinių kreditorių interesų užtikrinimas

Sprendžiant klausimą dėl sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių ar klausimą dėl gyvenimo skyriumi nustatymo, būtina įvertinti, kokių padarinių, patvirtinus sutartį, atsiranda ar gali atsirasti ne tik sutuoktiniams, bet ir atskiriems asmenims, pvz., sutuoktinių kreditoriams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 22d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-354/2006).

Šiame kontekste pažymėtina, kad bendro turto padalijimo klausimą, be kitų privalomai spęstinių santuokos nutraukimo padarinių, teismas turi išspręsti nepriklausomai nuo to, koku iš LR CK 3.49 straipsnio 2 dalyje nustatytų būdų nutraukiama santuoka (LR CK 3.53 straipsnio 3 dalis, 3.59 straipsnis, 3.62 straipsnio 3 dalis). Dalijant sutuoktinių bendrąją jungtinę nuosavybę, pagal byloje esančią medžiagą sudaromas sutuoktinių turto balansas, t. y. teismas pirmiausia nustato bendrą sutuoktinių turtą ir kiekvieno iš jų asmeninį turtą (LR CK 3.118 straipsnio 1 dalis). Šios normos prasme turto sąvoka apima tiek aktyvą (kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, vertybiniai popieriai, pinigai, reikalavimo teisės, kitas materialus ir nematerialus turtas), tiek ir pasyvą (skoliniai įsipareigojimai kreditoriams). Taigi akivaizdu, kad santuokos nutraukimo procese ar gyvenimo skyriumi nustatymo procese kreditoriai yra pagrįstai suinteresuoti tuo, kiek asmeninio turto turės ar kokia dalis bendrame turte priklausys skolininkui - vienam iš sutuoktinių bei tuo, ar sutuoktiniai yra bendraskoliai ar ne, nes nuo to priklauso galimybės patenkinti kreditorinius reikalavimus. Todėl, kreditorių teisių apsaugai skirtas LR CK 3.126 straipsnis, kurio 2 dalyje nustatyta, kad sutuoktinis, pareiškęs ieškinį dėl turto padalijimo, privalo pareiškimе dėl ieškinio nurodyti jam žinomus bendrus sutuoktinių ar vieno iš jų kreditorius ir apie bylos iškėlimą jiems pranešti, nusiųsdamas jiems pareiškimo dėl ieškinio kopiją. Pažymėtina, kad LR CK 3.126 straipsnio 2 dalies reikalavimų sutuoktiniai privalo laikytis nepriklausomai nuo to, koku būdu nutraukiama santuoka, t. y. nepriklausomai nuo to, ar byla nagrinėjama ginčo teisenos ar ypatingosios teisenos tvarka (LR CPK 381 straipsnis). Tada kreditoriai savo ar teismo iniciatyva trauktini dalyvaujančiais asmenimis ir gali pačiame sutuoktinių turto ir prievolių nustatymo procese atstovauti savo interesams (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010-05-20 nutartis c.b. Nr. 3K-P-186/2010; Panevėžio apygardos teismo 2014-05-12 nutartis c.b. 2A-377-544/2014; Kauno apygardos teismo 2019-01-10 nutartis c.b. Nr. e2A-112-230/2019*).

Svarbu tai, kad nors sutuoktinių sutartis dėl santuokos nutraukimo padarinių yra jų tarpusavio suderintos valios išraiška, reiškianti, kad nėra sutuoktinių ginčo, teismas, prieš tvirtindamas tokią sutartį, turi pareigą patikrinti, ar ši sutartis yra teisėta ir nepažeidžia kieno nors kito teisių (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 19d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-147/2014*). Pažymėtina, kad jeigu Teismas netvirtina pateiktos santuokos nutraukimo sutarties nustatęs pažeidimus, tai vėliau užvestos analogiškos bylos teisėjas mato teismo bylų sistemoje kito teisėjo nustatytus trūkumus, o notarui atsisakius tvirtinti sandorį, kitas notaras nežino ir nesužinos netvirtinimo pagrindų ir motyvų.

Taigi dabar galiojantis reglamentavimas nustato didesnę sutuoktinių kreditorių interesų apsaugą, sudarant galimybes jiems dalyvauti skyrybų ar gyvenimo skyriumi nustatymo procese ir teismui atsisakant tvirtinti sutuoktinių sutartis, kurios pažeidžia kreditorių interesus.

Pateikame derinimui Įstatymo projekte, būtent LR CK 54¹ straipsnio 1,3 bei 8 dalyse, siekiama sureguliuoti kreditorių interesų užtikrinimo galimybes. Minėtose nuostatose numatyta, kad sutuoktiniai notarui turi pateikti įrodymus, kad informavo visus žinomus bendrus jų ar vieno iš jų kreditorius. Taip pat kartu su pranešimu kreditoriams turi būti išsiųstas sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių projektas, taip pat notaro, į kurį ketinama kreiptis dėl šios sutarties patvirtinimo, kontaktiniai duomenys. Kreditoriai turi teisę per 30 dienų nuo minėtos informacijos gavimo dienos sutuoktiniams ir jų pranešime nurodytam notarui raštu pateikti savo prieštaravimus dėl bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės padalijimo būdo ar kitų sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių nuostatų, galimai pažeidžiančių bendrų sutuoktinių kreditorių ar vieno iš jų kreditorių interesus. Šiuo atveju notaras sprendžia klausimą dėl santuokos nutraukimo bendru sutikimu ne anksčiau kaip pasibaigus šioje dalyje nurodytam terminui. Kreditoriams pateikus savo prieštaravimus, į kuriuos sutuoktiniai nesutinka atsižvelgti ir pagal juos pakeisti sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių sąlygas, santuokos nutraukimo sutuoktinių bendru sutikimu klausimas sprendžiamas teisme. Šios nuostatos taip pat taikomos, kai keičiama sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Tuo atveju, jei kreditoriai nebuvo informuoti ir kurių teises pažeidė sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių sąlygos, turi teisę per vienerius metus nuo tos dienos, kai sužinojo apie sutarties dėl santuokos nutraukimą pasekmių sudarymą ar jos pakeitimą, ginčyti tokias sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių sąlygas teismo tvarka ir reikalauti pažeistų teisių atkūrimo. Dėl šių nuostatų Lietuvos advokatūra jau reiškė savo nuomonę ir susipažinusi su naujomis nuostatomis, laikosi pozicijos, kad projektu kreditorių teisių užtikrinimas nėra pakankamas.

Pirmiausia pastebėtina, kad sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių įsigalioja kitą darbo dieną nuo jos notarinio patvirtinimo dienos, todėl paliekama galimybė pasidalintą turtą išvaistyti, perleisti kitiems asmenims ar kitaip paslėpti arba apsunkti įvairiais suvaržymais (pvz. Hipoteka). Antra, net ir įtvirtinus sutuoktinių pareigą pranešti notarui apie kreditorius, notaras neturės tokių teisių kaip teismas savarankiškai aiškintis sutuoktinių kreditorius, ypač jeigu sutuoktiniai (sąmoningai arba ne) pateiktų klaidingą arba neišsamią informaciją apie turimus kreditorius. Teismas, kurio vaidmuo aktyvus šeimos bylose, gali tikrinti, ar Lietuvos teismuose nėra bylų, nagrinėjamų sutuoktinių (vieno jų) atžvilgiu pagal jų kreditorių reikalavimus. Taigi, kadangi notaras, priešingai nei teismas, neprieina prie teismų procesinių sprendimų duomenų bazių ir objektyviai pats savarankiškai negali įvertinti, ar sutuoktiniai nurodė visus savo kreditorius, svarstyтина sutuoktinių pareiga notarui kartu su sutartimi dėl santuokos nutraukimo teisinių pasekmių pateikti ir išrašą iš LITEKO duomenų bazės apie bylas, kuriose vienas ar abu sutuoktiniai dalyvauja bet kokių procesiniu teisiniu statusu. Pažymėtina ir tai, kad visų teisme nagrinėjamų bylų tvarkaraštis yra viešas ir kreditoriams yra suteikiama galimybė sužinoti apie jo skolininko pradėtą santuokos nutraukimo procesą, tuo tarpu pas notarus sudaromų sandorių tvirtinimas nėra viešas, todėl ir šiuo aspektu kreditoriui sudaromas realus pavojus savalaikiai nesužinoti apie skolininko turto pasidalinimą nutraukiant

santuoką. Be to, pažymėtina, kad Lietuvos teismo sprendimas bus pripažįstamas visur (pagal Europos Sąjungos arba pagal tarptautinę teisę), tuo tarpu notaro sandoris neturi analogiškos įrodomosios vertės pagal tarptautinę teisę, vadinasi užprogramuojami galimi tarptautiniai ginčai dėl sandorių (ne)pripažinimo.

Sandoriai dėl šeimos turto

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis numato, kad, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo institucijos, svarbiausia – vaiko interesai.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo projekte siūloma numatyti, kad notaras vertins, „ar bus užtikrinta tinkama nepilnamečio vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga“, be kita ko, vertinant ir „gyvenimo sąlygas, būtinas jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi“. Šias funkcijas notaras atliks vertindamas tėvų pateiktą informaciją, informaciją iš Socialinės paramos šeimai informacinės sistemos ir Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos. Nėra aišku, kokiais kriterijais notaras remsis, siekdamas nustatyti ar bus užtikrinta tinkama nepilnamečio vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, ar bus užtikrintos vaiko gyvenimo sąlygos, būtinos jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi. Be to, abejotina, ar vien tik patikros Socialinės paramos šeimai informacinėje sistemoje atlikimas visada užtikrins tinkamą vaiko interesų apsaugą, kadangi gali būti atvejų, kai konkreči šeimai nėra žinoma už vaiko teisių apsaugą ir gynimą atsakingoms institucijoms, bet vaiko interesų pažeidimą gali lemti konkretus sandoris, jo sąlygos, būsimi sandoriai dėl šeimos gyvenamosios patalpos. Be to, teismas turi įgalinimus pavesti vaikų teisių tarnyboms patikrinti vaiko gyvenimo sąlygas. Įvertinti vaiko norus, o tokių administracinių įgalinimų neturi ir negalėtų turėti notaras. Gali nutikti taip, kad vadovaujantis siekiu sumažinti teismų krūvį atsisakant teisminės tokių leidimų išdavimo kontrolės kaip tik teismuose gali padaugėti bylų dėl vaiko teisių pažeidimo. Todėl nesutiktina, kad panaikinus pareigą gauti minėtą teismo leidimą vaiko interesai bus apsaugoti dabar galiojančios vaiko teisių apsaugos sistemos veikimu.

Notarų atsakomybė

Dar vienas aptarimo reikalaujantis aspektas, susijęs su siūlomais LR CK pakeitimais, tai notaro atsakomybė už patvirtintus sandorius. Pažymėtina, kad pagal LR CPK 442 straipsnį bylas dėl šeimos teisinių santykių, išskyrus bylas, nagrinėjamas ginčo teisenos tvarka pagal šio Kodekso IV dalies XIX skyrių bei bylas dėl antstolių ir notarų veiksmų apskundimo teismas nagrinėja ypatingosios teisenos tvarka. LR CPK 512 straipsnis numato, kad skundas notarinių veiksmų gali būti paduodamas ne vėliau kaip per dvidešimt dienų nuo tos dienos, kurią skundą pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie skundžiamo veiksmo atlikimą arba atsisakymą jį atlikti, bet ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų nuo skundžiamo veiksmo atlikimo. Šios nuostatos reiškia, kad santuokos nutraukimo atveju, notarui patvirtinus sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, viena šalių gali skųsti tokio veiksmo, t.y. sutarties patvirtinimo,

atlikimą. Tačiau toks apskundimo būdas nėra tinkamas siekiant užtikrinti asmens teises, lyginant su teismo priimto sprendimo apskundimu. Notaro patvirtinto sandorio apskundimas pirmos instancijos teismui yra ilgesnis teisinis procesas nei teismo sprendimo apskundimas apeliacine tvarka ir tai daug didesnė teisinė ir finansinė našta ir neapibrėžtumas sutuoktiniams ar jų kreditoriams. Lietuvoje notaras yra valstybės įgaliotas privatus asmuo. Jis neskelbia jokių sprendimų valstybės vardu, tuo tarpu teismas sprendimus skelbia valstybės vardu, kas iš esmės turi skirtingą vertinamąjį matą ir atsakomybę.

Dėl LR CPK 27, 35, 80, 82, 86, 115, 1622, 199, 284, 350, 515, 577, 582 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymo

Dėl LR CPK 115 straipsnio pakeitimo

Įstatymų projektų aiškinamajame rašte nurodoma, kad „CPK 115 straipsnio 5 dalies pakeitimais siūloma iš esmės grįžti prie iki 2011 m. spalio 1 d. galiojusios šios dalies redakcijos, atsisakant čia numatytos galimybės atskiruoju skundu skųsti teismo nutartį pašalinti procesinio dokumento trūkumus, kadangi asmuo jau turi galimybę atskiruoju skundu skųsti teismo nutartį, kuria procesinis dokumentas grąžintas dėl to, kad nepašalinti jo trūkumai. Manytina, kad tokio skundo padavimas yra pakankama procesinį dokumentą pateikusio asmens teisių garantija, o galimybės papildomai skųsti teismo nutartį pašalinti procesinio dokumento trūkumus suteikimas nepagrįstas ir netikslingas, taip pat sukuria prielaidas šalims vilkinti procesą.“

Nesutiktina su tuo, kad atskirojo skundo dėl teismo nutarties pašalinti procesinio dokumento trūkumus padavimas yra pakankama asmens teisių garantija. Toks aiškinimas nesuderinamas su tarptautinėmis teisės normomis bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Septintojo protokolo 2 straipsnyje teigiama, kad kiekvienas asmuo turi teisę reikalauti, kad jo bylą peržiūrėtų aukštesnė teismo instancija. Atsižvelgiant į tai, teisių ribojimas (siaurinimas) galimas tik tada, kai tai neišvengiamai, objektyviai būtina ir ne labiau, nei tai reikalinga konkrečiam tikslui pasiekti. Konstitucinis teismas yra išaiškinęs, kad Konstitucija neleidžia įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad kokios nors kategorijos bylose apskritai jokiais atvejais nebūtų galima siekti inicijuoti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo, nes šitaip būtų paneigta galimybė ištaisyti galimas teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą. Nustačius tokį teisinį reguliavimą, konstitucinė teisingumo samprata būtų apribota tik formaliu, nominaliu teismo vykdomu teisingumu, tik teismo vykdomo teisingumo regimybe, taigi ne tuo teisingumu, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija.³

Lietuvos advokatūros žiniomis, praktikoje LR CPK 115 straipsnyje numatyta teisė atskiruoju skundu skųsti teismo nutartį pašalinti procesinio dokumento trūkumus yra dažnai įgyvendinama, kadangi nutartis dėl procesinio dokumento trūkumų gali būti priimta nebūtinai ieškinio priėmimo metu, o bet kada vėliau

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas.

proceso eigoje dėl bet kurio teikiamo dokumento. Todėl panaikinus teisę skųsti nutartį, kuria nustatyti procesinio dokumento trūkumai bet kurioje proceso stadijoje, tam tikra prasme būtų daroma įtaka bylos svarstymo eigai, o tai lemtų galutinio teismo sprendimo apskundimą. Manytina, kad tai nebūtų suderinama su civilinio proceso operatyvumo ir koncentruotumo principais.

Apibendrinant pažymėtina, kad kyla abejonių dėl tokio siūlymo būtinybės, todėl turėtų būti atliktas išsamus tyrimas, siekiant įvertinti ar asmenys naudojami LR CPK 115 straipsnyje numatyta teise ir ar tai yra veiksminga teisių užtikrinimo priemonė.

Dėl LR CPK 608 straipsnio pakeitimo

LR CPK 608 straipsnio pakeitimais siūloma nustatyti, kad praleisto termino vykdomajam dokumentui pateikti vykdyti atnaujinimo klausimą spręstų ne teismas, o antstolis, pastarajam suteikiant visus pagrindinius įgaliojimus vykdymo procese.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis aiškiai nurodo, kad kiekvienas žmogus turi teisę, kad jo civilinių teisių ir pareigų klausimą spręstų nepriklausomas ir nešališkas teismas. Visapusiškas vertinimų atlikimas patenka į teisingumo vykdymo apimtį, o teisingumą vykdo nepriklausomi teismai.

Atsižvelgiant į tai, kad sprendžiant, ar terminas praleistas dėl svarbių priežasčių, vertintinas svarbia priežastimi nurodomų aplinkybių pagrindu, Lietuvos advokatūra, abejoja ar tokių vertinimų atlikimas patenka į antstolių veiklos lauką. Antstolis yra suinteresuotas asmuo priimant vykdomąją bylą, o ne sprendžiant klausimus, susijusius su aplinkybių vertinimu, įrodymų tyrimu ir pan.

Dėl kitų Įstatymų projektų pakeitimų Lietuvos advokatūra yra išdėsčiusi savo poziciją ankstesniuose raštuose bei susitikimų su Teisingumo ministerijos atstovais metu, todėl pakartotinai jų neteikia. Apibendrinant visus nurodytus argumentus, pažymime, kad siūlytina nekeisti ilgamečio teisinio reguliavimo bei santuokos nutraukimo bendru sutarimu klausimus spręsti teismine, o ne notarine tvarka.

Advokatų tarybos pirmininkas

Ignas Vėgėlė